

Не будемо думати-гадати, що вийшло б з цієї молодії тоді людини в нормальних обставинах, як не будемо міркувати й над тим, чи опинився б Осип Мошура в лавах ОУН-УПА, чи емігрував би 1944 р. на Захід, чи, може, покійно став би прислужувати радянському режимові, тамуючи в душі гостру ненависть до поневолювачів, як це робили інші. Фактом залишається тільки одне: змарновано ще один неабиякий талант саме в період свого цвітіння, нещадно розтопано, вбито ще одну яскраву мистецьку індивідуальність, ще одного Українця з великої літери.

Мені вже доводилося раніше займатися підготовкою до друку окремих публікацій про Осипа Мошуру, на жаль, дуже фрагментарних, неповних. І коли до редакції прийшов недавній випускник філфаку Івано-Франківського педінституту (тепер – Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаніка), а нині вчитель Василь Костюк і приніс свою дипломну роботу, присвячену постаті О. Мошури, я був приємно вражений, чудово розуміючи, що тримаю в руках справді найповніше і найсумлінніше на нинішній час дослідження. Тим більше, що В. Костюк не полінувався укласти цілу машинописну збірку поезій О. Мошури (багато з них після 1939 р. ніде не друкувалися), а також переписати його «Спомини». З'являлася і нагода зробити розлогу публікацію до 85-річчя поета. На жаль, фінансова скрута не дала змоги здійснити цей намір торік улітку, тому робимо це аж тепер. Після першої публікації плянуємо в уривках «Спомини» і окремі поезії.

Заодно хочу звернутися до сина поета Аскольда з проханням. Якщо маєте, пане Аскольде, якісь світлини чи інші матеріали, які можна було б використати в подальших наших публікаціях, — надішліть, принесіть чи передайте до редакції. Повернення оригіналів після використання гарантуємо. Зрозуміло також, що давно варто б видати поезії, переклади та «Спомини» О. Мошури окремою книжкою. Може, в чималенькому Перегінську та на більшій Рожнятівщині, зрештою, й на всій Івано-Франківщині все ж знайдуться на це кошти, га?

РОЗТОПТАНИЙ ЧОБОТОМ ОКУПАНТА

В. М. Костюк

Учитель української мови та літератури, м. Івано-Франківськ

У статті йдеться про життя і творчість поета з Перегінська на Прикарпатті Осипа Мошури (1909-1942).

Ключові слова: *Осип Мошура, поезії, публікації, газета «Народна справа», журнал «Відродження».*

Не знаю, що це було – може, невмирущий голос предків, може, земля не хотіла давати спокою юному серцю... Та ще в школі мене мучила думка – чому ж генії, славетні люди, письменники, поети на-

роджуються десь там: у Моринцях, Нагуєвичах, Гадячі, Полтаві, Києві? Невже Україна – це всюди, тільки не там, де живеш? Невже така прекрасна земля із гірськими краєвидами, шепотінням смерек, дзюрчанням маленьких потічків, з мальовничою Лімницею, неville вона не зродила людини, якою б гордилася, яка б оспівала всю цю красу, цей дивовижний бойківський люд, що зберіг давню слов'янську мову?

Тому я був шокований, побачивши 1990 р. заголовок статті у «Комсомольському прапорі» – «*Поет обов'язку, честі і боротьби*». Переді мною відкрився життєвий і творчий шлях уродженця с. Перегінська поета Осипа Мошури.

Є! Є таки співці і з мого краю, але комуністична система зробила все, щоб якомога менше людей знали про них. Я дивувався – 25 років прожив у своєму селі і не відав, що цими ж дорогами ходив Осип Мошура, молився у цій же церкві, співав тут у хорі, писав вірші!

Хто ж такий Осип Мошура?

Перші спроби повернути ім'я поета в літературу припадають на часи “відлиги”.

1959 року в рожнятівській районці «Вільне Прикарпаття» вперше за післявоєнний період з'явилися вірші О. Мошури. Правда, добірка без будь-яких коментарів губилася серед загалу інших авторів. Більше зробив журналіст з Івано-Франківська Віталій Волохін, надрукувавши у «Прикарпатській правді» 20 липня 1965 р. поезію в прозі про життєвий подвиг поета, служіння рідному краю, його народу. В гарній літературній формі було зображено життя мистця, перші кроки в самостійному житті, трагічну смерть від рук гестапівців. У «Карпатській легенді» (так називався твір) не обійшлося без політичного нашарування:

*Там, за Збручем, сонце сяє:
кажуть, щастя в хатах всюди.
І пісні звучать в народі
Не тужливі, а веселі.
От таке б життя гуцулам!*

Але без цього не можна було б згадати поета.

В. Волохіну ми повинні сьогодні дякувати й за те, що про Осипа Мошуру дізналася вся Україна. В серпні 1966 р. журнал «Жовтень» (нині «Дзвін». – ред.) надрукував чотири вірші поета зі вступною статтею В. Волохіна «*Гуцульський Митуса*». В приватній розмові журналіст сказав мені, що статтю написали в редакції замість нього. Не міг О. Мошура з радістю вітати прихід Червоної армії у 1939 році, не міг мріяти про щасливе возз'єднання українських земель в “*єдину дружню радянську сім'ю*”. Та дивного тут нічого немає, бо знаємо, як робилися подібні інсинуації. Заслуга В. Волохіна в тому, що він доніс до всеукраїнського читача сам факт життя О. Мошури, його творчість, дав поштовх для досліджень, зацікавив долею мистця.

Тоді ж, за словами В. Волохіна, вийшла в ефір радіопередача по обласному радіо про О. Мошуру, відбувалися зйомки документального фільму (мені не вдалося з'ясувати, чи вийшла кінострічка на екран).

Наступною публікацією про Осипа Мошуру була добірка віршів у альманасі «Суцвіття» (1977) з передмовою вже покійного нині М. Кубика. Там вміщено вірші, що підійшли б будь-якій владі – неутральні, ліричні і ті, які, на думку тодішніх можновладців, славили чи передбачали радянський спосіб життя. Вступна стаття М. Кубика вводить в оману читача і дослідників: “Він бачив щасливий свій народ після Золотого вересня 1939 р. Лиш кілька віршів молодого поета вдалося розшукати... Не збереглося жодного фотознімка поета...”.

На щастя, все значно краще, як думав М. Кубик. Та вибачимо йому, бо в ті часи було непросто й згадати опального поета.

І знову роки мовчання – період розквіту застою (1977-1985 рр.). Саме за ці десять років немає жодної згадки про Мошуру. Тільки нещодавно вдалося дізнатися, що саме тоді активно збирав матеріали про О. Мошуру вчитель із с. Слобода-Небилівська Рожнятівського району п. Ігор Котик. Він записав згадки друзів поета, знайомих, спогади рідні, але ніде їх не публікував. На жаль, я не бачив цих матеріалів, тому не можу судити про їх цінність.

З епохою демократизації і гласности пов'язане і нове воскресіння О. Мошури. Доба повернення забутих імен не минула й Перегінська. Молоді люди – В. Ковальчук і Л. Гризун зацікавилися долею земляка.

На той час жила ще дружина поета – Магдалина Прокопівна, яка зберегла архів письменника, спомини, фотографії. З нею і вдалося провести кілька зацікавлених бесід В. Ковальчукові. Хоча до нього вдова поставилася доволі насторожено, проте читаючи статтю «Поет обов'язку, чести і боротьби» («Комс. прапор» за 24.03.1990), видно, що авторові вдалося заглянути в щоденник майстра, переписати деякі вірші. Здається, й донині стаття В. Ковальчука є найбільш достовірною, правдивою і ґрунтовною.

Йосиф (офіційно так) Мошура, син Петра, народився 31 липня 1909 р. в с. Перегінську в селянській родині. Батьки його були хоча й неможливі, але грамотні люди. Мама, Катерина, була активісткою місцевого драмгуртка, мала романтичну вдачу. Розірвавши перше кохання, хотіла піти в монастир, та згодом, “перехворівши”, вступила до славної тоді на всю околицю «Січі». *“Нові пориви, нове товариське життя нарешті випередили думку про монастир”*. (С. 16; Цитуємо рукописні «Спомини» О. Мошури. Далі в дужках тільки номер сторінки. – В.К.).

Батько теж був не останнім хлопцем у селі. Любив читати книжки і славно тоді «Свободу». Теж входив до «Січі», пізніше був четарем УСС; входив він і до драмгуртка, де познайомився з майбутньою дружиною. 1908 року вони побралися.

Хочеться процитувати лист матері О. Мошури до чоловіка, якого не було при народженні сина: *“Тішся, Петруню! Господь Бог вислухав наших молитов і зіслав нам гарного здорового сина, котрий цілком у тебе вдався. Відтепер ми стали родичами і втішимося колись, як син скаже нам: Тату, Мамо! Тепер я розумію щастя бути матір'ю”* (18). Треба зрозуміти щастя молодої матері – адже діждалася вона сина в 26 років.

“Та не судилося моїм родичам, – писав О. Мошура, – жити без горя і тішитися щастям сімейним. Говорили, що стара хата мого діда... була зачарована. На протязі кількадесять років у ній вмерло кількадесять людей...”. 1910 року у селі шалів страшенний тиф, він і зломив маму маленького Йосифа. *“Дорога мамо! А я навіть не знаю, чи сказав тобі те слово (мама. – В. К.). Доля судила тобі всього рік бути тут матір'ю, а мені сином матері... Навіть не хотіла (доля), щоби я затямив і носив в своїм серці образ тої, що дала мені життя...”* (19). Батько одружується вдруге, з сестрою своєї першої дружини, яка *“ніколи не розуміла... мене, хоча була дуже добра і щира”* (21-22). Так почалося життя. Добре, що бабуся любила малого сирітку і заступила йому матір.

Перше, що пам'ятає малий Йосиф – 1914 рік, рекрути, мають прийти москалі, всі тікають із села в гори, фронт, битва одна за другою, зміна влади, ті й ті грабують (і москалі, й австріяки). 1916 рік – страшний тиф, всюди обліто карболкою, всі пострижені наголо. А вже з 1917 р. починає формуватися поет. Хоча хто знає – де та межа, від якої слід відраховувати наше мислення, наш світогляд, пам'ять?

Тітка-мати вчить грамоти. Першою книгою, яку прочитав, була «Пригоди Тома Сойєра» М. Твена. Хлопчик, як і славнозвісний герой, починає захоплюватись пригодами, шукаючи їх ночами, закохується у дівчат... Скоро прочитав усі церковні книги та журнали, що були дома, читає газету «Свобода», усій родині вголос читає «Історію України» Аркаса. Прокидається велика любов до рідного краю: *“Прочитав «Малого Кобзаря» і відтоді моєю мрією було стати великим поетом і ще краще Шевченка описати все горе України, налити весь нарід вогнем помсти, закликати весь світ до справедливости...”* (32).

Ось той берег дитинства, ті коріння, з яких всотував дух землі майбутній поет. Адже не дивно, що в малому віці формується людина: які знання, поривання, прагнення отримала дитина, які наставники в неї були, – таким буде і подальше життя. А малому Йосифові із наставниками пощастило – тітка навчила читати й писати, батько заохочував до навчання, дідуньо розповідав про старовину, панщину, гайдуків, опришків, про минуле села, біблійні сюжети.

Книга починає владарювати над хлопчиною. Читає Франків «Друг», а в ньому «Петрії і Довбущуки», пишається, що Каменяр описав його село, рідні гори. Як на восьмилітню дитину – це надто багато: чи-

тати так захоплено не будь-що, а історію, релігійні оповідання, легенди, «Кобзар», періоду. Дитя виростало розумне і поважне як на свій вік.

Ще одна віха, без якої не можна собі уявити Осипа Мошуру як поета, – це славнозвісні 1918-1920 роки. Розвалюється Російська та Австро-Угорська імперії. В село повертаються рекрути, проголошують Українську державу; вивішують синьо-жовтий прапор. Воля! Дехто зрозумів державність свою як анархію — побили управителя митрополічних лісів, вйта, громадського секретаря, поліцая, багатших жидів. І свідком цих подій є допитливий хлопчак.

Про весну 1919 р. найприємніша, наймиліша серцю згадка – Великдень. Уперше українцям ніхто не забороняв вільно святкувати воскресіння Христа. Читаючи в церкві проповідь, священник і всі люди плакали від щастя:

*Весняна ніч ховалась десь у звори...
Злотився схід... З гір дихав легіт свіжий...
Христос воскрес! – Ми перший раз на волі
Співали всі: і вірні і невірні.
Пізнали всі, що слово стало ділом;
новим життям воскресли всі сьогодні.
І дзвони так ніколи не гуділи,
Як ранком тим пам'ятним великоднім.
У синім, злотом вишитім фелоні,
наш панотець святив на волі паску.
Знов крізь років тяжких мрячну заслону
той ясний день ввижається, мов казка...*

“В той час (1918. – В. К.) повели мене до школи. Тому я вже добре знав граматику, пішов відразу до другої класи. Ходив усього щось аж три тижні. Остільки було мої науки, що я мав з неї шукати щастя...” (с.37). А причина криється в тих же анархічних конфліктах – директор школи, побоявшись революційно настроєних перегінських активістів, утік. Школу закрили...

Висипають могилу Волі у центрі містечка. Україна! (До речі, з приходом “золотого вересня” могилу зруйновано, як і по інших селах, а недавно відновлено на тому ж місці). Згодом інтервенція, українська мобілізація, та ніхто вже не хотів іти на війну, і “українські жовніри вилловлювали силою молодь до війська... Хвиля, котру тепер відпокутуємо...” (40).

Село скочується до руїни – адже бої за боями, влада міняється щотижня, – і завжди грабунок, терор, гвалтування, утиски і репресії. Прийшов і 1920 рік — “рік найбільшого горя та печалі” (50).

До школи вже не ходив – мусив пастишити з дідом. Прагнув до систематичних знань, науки, музики, гармонії. А доля давала йому інші університети – розкішну природу, серед якої перебував з малих років, історичні події, дорослих наставників. У 20 років він запише: “Коли б я

був родився сином якогось багатія, то нині, певно, я вчився б десь в університеті та мав славу на подив. Та доля хотіла інакше!”

Мусив бути терпеливим і роботящим, щоб у селі, тяжко працюючи, знаходити ще якийсь час для улюбленого заняття – читання. Читав усюди – на пасовиську дідусеві і пастушкам, хвилинами до обіду, після вечері аж поки не загасять лампу і не наженуть спати, при цьому слухаючи безконечні докори тітки-мачухи, що в селі треба уміти робити коло ґрунту, професори тут ні до чого.

1921 р. в кінці навчального року школярі давали виставу «Гарасдитина». На виставу взяв батько і Йосифа. Напевне, тут вперше дали про себе знати материнські гени аматора сцени — він плакав, бо й сам міг би з однолітками бути на сцені. Проплакав цілу ніч. Химерна доля! *“Одному сильно набивають в голову всі премудроці світа, він тікає від них, мов від вогню, до реального життя, а другий рвесь цілою своєю істотою до знання та науки, а вона приковує його до нікчемного життя..., щоби кєрвавив своє серце свідомістю свого страшного положення...”*

Хочеться цитувати й цитувати «Спомини», ранній щоденник, бо далі не буде авторського коментування, болю серця, вражень, захопленень, страждання, а лишень – факти, голі, скупі факти, за якими можемо лише здогадуватися про стан людини. Та ще вірші... Хлопчина просить батька, щоб переплатив для сім’ї (читай – для нього) часопис «Наш приятель», який згодом дійсно став приятелем Йосифа, познайомив його із українською та світовою літературою (це у 12-13 років).

Перед Різдом 1922 р. організовує вертеп. Слова доводилось записувати від діда, батька, сусідів. Сам змайстрував шопку, розписав ролі, виробив пляни костюмів за біблійними малюнками. Мав клопіт із своєю “трупю”, бо не вміла читати, тож доводилось заучувати напам’ять, але діло пішло. Під приводом репетицій відвідує вечорниці, де були і такі ж малі та наївні дівчата, боязкі цілунки у снігах на холоді, гутірки по дорозі, мов парубки з дівками... Зоська... мерехтливі зорі...

І раптом серед такого піднесення доля ставить лиху перешкоду. Батько бере сина до лісу, в гори, помагати лісарям. Мусив лишати товаришів, вертеп, Зоську і йти кальманити. Думаю, що робота не лякала підлітка, вона не була й важкою, хоча одноманітною, – наносити води в баняки лісорубам, нарубати дров і розкласти ватру, помити після їжі баняки, знову наносити води. Доводилося стояти і на варті біля риз, по яких спускали з верхів дерево – трам, і криком попереджати, щоб береглися внизу робітники... Важким і понурим для Йосифа було – відсутність книг.

На початку 1923 р. відбувся страйк лісових робітників, батько, Петро Мошура, у Перегінській читальні виголосив промову проти фірми «Глязнігер», за що його звільнили з роботи, а разом і Йосифа, котрому це було тільки на руку. Він знову може вільно займатися своїм

вертепом, книгами. Тому й найкращі Різдвяні свята для нього – 1923 року. Цілим селом ходили колядувати із своїм вертепом. Успіх мали грандіозний – юрби дітвори і підлітків ходили за ними, старі люди схвалювали цю затію, благословляли. *“По коляді ми цілий тиждень не могли говорити, тільки пошепки...”* (83).

Весною прийшли роботи – город, треба було пасти худобу по горах. І ніякої надії знову піти до школи – в сім’ї з’являються малі діти, від безробіття відчутні матеріальні нестатки. Та сильний характер знаходить вихід. Досить плакати та себе жаліти. Приходить думка самому вчитися. *“Записував казки, легенди, співанки... Я шукав зв’язку з школою різними шляхами. Щодня розпитував товаришів, що їх вчили у школі, виробляв з ними задачі, рисунки, рахунки...”*.

“Кожде просить у Бога погоди, я все часто просив дощу, бо тоді лише я нарешті мав час до науки” (87).

Життя підлітка дивує – він зовсім не шукав забав, хоча поряд і річка, і гори, а вони такі таємничі! Згадується «Малий Мирон» І. Франка. Можна сміло порівнювати малого Йосифа з малим Мироном – та ж допитливість, терпеливість у пізнанні істини, та ж зачарованість природою, байдужість до іграшок, дорослість на свій вік.

Хлопець шукає самовираження. При заснуванні читальнею «Просвіти» хору він хоче теж співати, але бракує років. Та Йосиф ходить на репетиції, вчить пісні, голоси, мелодії. І це дасть свої наслідки – багато віршів О. Мошури мелодійні, співучі; ця ж риса притаманна й переспіву «Слово о полку Ігоревім». На це звертали увагу тодішні місцеві композитори – написали музику на слова О. Мошури. Думаю, варто й нині звернути увагу на цей факт. А на 1925 рік припадає початок поетичної діяльності Осипа Мошури. Читаємо запис у «Споминах»:

“31 липня 1925 р. Шістнадцятилітній юнак в день своїх іменин написав на кусникові старого паперу постанову трудитися аж до смерти для рідного народу.

Оспівати всю давню славу та красу України, її недолю та лихоліття, оспівати все горе народу, налити його вогнем любови до рідного краю...

Списати стрілецьке життя, кохання і розлуку...” (100-102).

Юнак зробив свій вибір. І тепер упевнено можна сказати, що від свого кредо він не відступив: його творча і громадська діяльність – це дійсно служіння рідному народові, заклик до прекрасного!

Та доля неприхильна до нього. Гартує його тяжкою працею дома, лісовими поневіряннями на заробітках у горах. Але ця молода людина вже знає, чого вона хоче – у вихідні і вільні дні не шукає заспокоєння та відпочинку... 1928 р. він стає аматором місцевого драмгуртка (як мама та батько в молоді роки) і невдовзі переймає собі славу першого виконавця головних ролей. Аматори ставились до свого заняття професійно – костюми, музика, сцена, виконання ролей, афіші. Та й вистави підби-

ралися неабиякі: «Хазяїн» та «Мартин Боруля» І. Тобілевича, «За батька» Б. Грінченка, «Про що тирса шелестіла» С. Черкасенка.

Парадокси доби – ми тільки зараз підходимо до розуміння втраченого, а в той час культура, традиції, дух нації постійно були присутні в палких серцях тодішньої молоді. А що маємо зараз, після “золотого вересня”, після перемоги над фашизмом, після “комунізму”, після майже десяти років демократії? Бездуховність, зубожілість, моральне каліцтво і... невідомо що попереду!?..

В ті ж роки, крім «Січі», починає діяти «Луг», членом якого став і Осип Мошура. *“Ми розуміли лугову ідею як підготовку, гарт духа й тіла на слушну хвилю потреби”* (169).

1929-го року Осип починає вести щоденник, записи в якому будуть аж до 1941 року. На 1929 рік припадають і перші вірші, що збереглися. Вони ще чекають досліджень і публікацій – а тут і лірика, і пісні, і поезія громадянського звучання, і переспіви «Слова о полку Ігоревім» та «Пісні пісень». Але жоден вірш не потрапляє на суд читачів. Навіть знайомство 1930 р. із відомим тоді збирачем фольклору М. Сасвичем не дало О. Мошурі відваги показати вірші. А жаль, бо етнограф зацікавився б здібним юнаком.

Працює далі, пише, самовдосконалюється, дуже багато читає. Співає в церковному хорі в Небиліві та Перегінську, виступає на вечорах у селах Вільхівці, Ціневі, їздить на конкурс хорів до Рожнятова, грає ролі в драмгуртку. І, звичайно, мусить заробляти собі на кусень хліба – займається крамарством у кооперативній крамниці, знову лісарить. У жовтні 1933 р. виголошує промову на «Дні жалоби і протесту» – панахиді за померлими від голоду на Великій Україні...

Зберігся чи не єдиний лист О. Мошури, точніше, чорновик до газети «Народна справа», датований 17.XII.1934 р. В ньому весь поет – терплячий, гарячий, принижений, який живе в нестатках. За браком місця наведу хіба кілька фрагментів. *“У 16-му році життя почав писати вірші. Писав пристрасно, завзято, наче під примусом якоїсь таємної сили... Іще тоді постановив я не посилати ніде моїх віршів доти, поки мої речі не будуть такими, що їх відразу приймуть до друку...”*. І слова майже дотримав. Майже, бо несла було вже двадцятип’ятирічному поетові писати, не знаючи вартости своїх віршів, та й ховатися з ними перед рідними було несла; а ще – надія на винагороду, бо це ж додатковий засіб на прожиття.

У липні 1934 р. О. Мошура вирішив, що настав час подати до друку вірші. І дійсно – вони побачили світ у газеті «Народна справа», з якою поет буде співпрацювати аж до сумнозвісного вересня 1939 р., коли все обірветься... А вже в кінці року прийшла перша серйозна рецензія від такого майстра слова, як Святослав Гординський: *“Треба вам ще багато працювати, читати, головно нової поезії. Надсилайте ще, але не треба спішитись, лиш добре опрацьовувати кожну річ...”*

Молодий поет був окрилений – “*мрії здійснюються! Не сподівався, що такі «гострі» редактори таки щось приймуть... Вперед!!!*” Почався шлях у літературу. Писав легко, ніби між іншим, а виходили часом і досконалі витвори.

Захоплений появою своїх перших віршів у періодиці, він, будучи ще наївним, компонує свою збірку «*Тремтіння й пориви*» і надсилає її до редакції «Української бібліотеки». Та чи вірші видалися “сирими”, чи редакційний портфель був переповнений, – надії були марними, збірка не вийшла, і сліди її губляться. Тільки праця в архівах могла би пролити світло на цю справу.

В тому ж листі читаємо, що автор “знижувався” і до прози. А все через нестатки. Прагнучи поліпшити своє матеріяльне становище, “...переробив із списаних ще 1926 року записків спомин «Помста лісів» і оце висилаю до вас... Коли «Помсту лісів» приймете до друку, то... вишліть якнайшвидше належний гонорар..., знаходжусь тепер дійсно в безвихіднім положенню, що негайною висилкою невеликої квоти зробите мені (а може, й українській літературі) неоціненну поміч!”

В селі йому було тісно. Поет рвався із провінції до світла. Йому необхідне було спілкування з інтелігенцією, письменниками, видавцями, необхідний був творчий нерв міста. Тому й не дивно, що раз за разом просить редакторів газет та журналів, зокрема П. Ісаїва, Св. Гордінського, В. Бачинського знайти йому роботу у Львові:

*Так хочеться забуть зітхання
Людей покірнотерпеливих
Й почути смілий сміх змагання
В життя невинних переливах!...*

На той час це вже був автор багатьох віршів, кількох прозових творів та переспіву на сучасну українську мову невмирущого «Слова о полку Ігоревім». Мріяв його вдалося здійснитися аж у березні 1938 р., коли редакція «Народної справи» взяла на практику журналістом.

А до цього посилав твори до багатьох друкованих органів, що виходили у Львові. Його вірші можна побачити в газетах «Новий час», «Народна справа», «Назустріч», «Неділя», журналах та календарях «Дзвони», «Українське юнацтво», «Літопис Червоної Каліни», «Золотий Колос», «Христос – наша сила», «Відродження».

Поміж писанням – громадська робота: активіст місцевої «Просвіти», провідник хлоп’ячої секції місцевого КАУМу, читає дітям «Історію України» М. Аркаса (за що отримав чотири доби арешту від польського уряду), грає ролі в місцевому театрі, виголошує реферати на влаштованих «Просвітою» вечорах.

У листопаді 1937 р. готує і посилає до редакції «Напередодні» свою другу збірку віршів під назвою «*Рейки*», що вміщувала 67 поезій. Та сліди і цієї збірки губляться десь у Львові. Багато читає. В коло його зацікавлень входять: Дж. Лондон і М. Хвильовий, А. Доде і Я. Гашек,

Казанова і К. Гриневичева, П. Куліш і У. Самчук, Леся Українка і Б.-І. Антонич, Б. Лепкий і Р. Купчинський, І. Франко і Д. Донцов. Вивчає разом із товаришами німецьку мову.

Осип Мошура був товариською людиною, компанійською. Дуже любив гуртові прогулянки по містечку, забави, музику, співи. Часто виїжджав до Підлютого, що під Осмолодою: *“Їздив колійкою на влаштовану Долинською «Рідною школою» прогульку в наші гори. Вечером був на концерті співака Голинського та піаніста-композитора Нижанківського у павільйоні Жупельового заведення в Підлютому. Вернулися вночі до Перегінська колійковими візками...”*:

*Немов на килимі казковім,
між пластя ялиць та смереків
летим на маленькім візкові
по рейках у простір далекий.*

*Ні коней, ні паху бензини;
лиск рейок спереду й за нами,
і в плямах зелених та синіх
хвилює весь світ бурунами...*

(«На колійковім візку». Перегінсько, 6 грудня 1935 р.)

Багато творив. Та часу для вдосконалення, опрацювання творів було небагато – вечори, ночі. Навіть лежачи хворий у ліжку, він писав, переписував, правив, компонував рукописні збірки, відсилав вірші до редакцій газет та журналів.

На 1938-1939 рр. припадає найменш відомий період життя поета. Це роки перебування у Львові. Якщо про життя в Перегінську могла розказати його дружина Магдалина, друзі та знайомі, що вціліли від сталінських репресій, то про львівський період можуть розказати хіба лиш архіви і довоєнні журнали та газети.

Відомо, що працював О. Мошура в газеті «Народна справа» як журналіст, а потім як співредактор та редактор журналу «Відродження» – аж до вересня 1939 року. (Ще один парадокс – людина без “освіти”, без диплому редагує журнал, а в радянський час люди, які закінчували університети, мали неабиякі знання, мусили працювати кочегарами, вантажниками, сторожами!). За цей період і віршів збереглося найменше. Можливо, вони були надто гострі, і дружина вирішила не жартувати з долею – знищила, а може, як каже Аскольд Мошура – син поета, дійсно з приходом Червоної Армії у 1939 р. до Львова пропав архів, його бібліотека?

На посаді редактора журналу «Відродження», що був друкованим органом антиалкогольного і протинікотинного товариства, О. Мошурі доводилося писати багато статей на тему пияцтва й куріння. Вражає його знайомство зі справою абстинентського (тобто антиалкогольного) руху в Україні, в Європі (а він був активістом цього товариства, спирт-

ного не вживав починаючи з грудня 1937 р., бо присягнув у церкві з іншими парубками не пити жодних алкогольних напоїв). Друкує в журналі і свої вірші про ледацюг, алкоголіків, сатирично викриває ці недоліки суспільства; друкує також дотепи та жарти, анекдоти, зібрані ним самим по селах ще в часи юности – а це свідчить, що мистець черпав із народного життя теми, епізоди для своїх творів...

У вересні 1939 р. повертається в село. Можемо лише здогадуватися про його стан – тільки пірнув у вир життя Львова, знайшов добру роботу, вже хотів перебратися сюди, щоб жити й творити – а тут раптово все обірвалося...

В жовтні він уже працює на місцевій пошті бухгалтером.

Незабаром одружується. Вінчається в церкві. Дочекався сина, якого назвав, можливо символічно, Аскольдом. Та доля і тут не дала зазнати щастя – Осип Мошура не пам'ятав своєї матері, а син Аскольд не пам'ятає батька.

Дехто каже, що О. Мошура був комуністом, тим більше, що на окремому листку (мабуть із щоденника) зберігся напис:

“Четвер, 23 травня 1940 р.

Читаю «Історію Всесоюзної Комуністичної партії (більшовиків). Короткий курс». Однак скажу впевнено: це – неправда. Стверджувати не можу. Але його світогляд різко розходився з войовничим атеїстичним більшовицьким комунізмом. Він був Людиною – з великої букви людиною. Такому майстрові пера треба було народитися років на 25 раніше, і тоді Україна мала б ще одного Б. Лепкого чи О. Олеся! А так історичні події поставили свою трагічну печать на долі молодого письменника.

Минули залиті кров'ю два роки після вересня 1939 р. Прийшли ще страшніші роки німецької окупації. Почалося масове винищення євреїв, а згодом... Минула Осипа Мошуру рука сталінських енкаведистів, але дістала гестапівська. В 1942 році (кажуть, що на Трьох Святих, 12 лютого) тридцятитрьохрічного поета арештували на робочому місці, на пошті. Повезли до Станіслава. А там – в лютневі морози, після декількох допитів – розстріляли. І досі невідоме місце поховання, і досі не знаємо, куди прийти поклонитися синові свого краю – в Меморіальний парк, в Івано-Франківську тюрму, в Дем'янів Лаз???

Додому він не повернувся. Залишилася молода дружина з півторарічним Аскольдом. Це їм ми повинні сьогодні дякувати за збережені документи Осипа Мошури. Треба низько вклонитися могилі цієї жінки.

Трошки хочеться ще додати про родину О. Мошури. Його дружина Магдалина жила досить довго – 86 років, померла в 1992-му. В неї й були рукописи чоловіка, які чудом вдалося зберегти: з приходом у 1944 р. Червоної армії вночі папери сховали в сарайчику, хтось підмітив і, думаючи, що це якісь коштовності, викрав. Та, не знайшовши “нічого цінного”, підкинув назад... Син Аскольд живе в Перегінську, працює

лікарем-стоматологом. Дуже хороша і чуйна людина. Має двох синів – Олега і... Аскольда. Аскольд, Асик, як звать його домашні, дуже подібний до діда.

Чому ж у післявоєнний час вірші Осипа Мошури замовчувались? За останні 50 років було всього три-чотири публікації про нього і видруковано декілька його віршів, та ще й “обскубаних” і “відредагованих”. А відповідь криється в самих віршах. Хіба більшовицькій антинародній атеїстичній системі могли підійти вірші, сама назва яких говорить про їхній зміст: «988», «Христос на міській вулиці», «Над Біблією», «Гімн Просвіти», «Великдень 1919 року», «Стрілецький записник» і багато-багато інших?! Осип Мошура явно не вписувався у “збільшовичену еру”. Його творчість – це служіння всьому народові, а не вихваляння однієї особи!

І насамкінець необхідно нагадати нашим видавцям – вірші талановитого поета лежать у рукописах. Видаймо твори Осипа Мошури! Він багато зробив, щоб піднести дух нації. Якщо його твори публікувалися в панській Польщі, то в Україні їх сам Бог велів друкувати!!!

**Осип Мошура
(1909-1942)**

Верховина

Мов ті казкові потвори,
немов гадюки величезні,
повзуть щоранку в сині гори
з сичінням колії довжезні...

Спинаються на всі убочі,
підповзують під полонини,
смереки та ялиці точать,
додолу ломлять без упину

І їхні трупи облуплені
на свої «льори» забирають,
і в вечір, свищучи шалено,
вивозять у світи безкраї.

А далі кораблі їх морем
розвозять у світи чужії...
Щороку дужче буйні гори
зрубами голими лисіють...

З гір звірі в безвісті тікають...

Летять у світ пташки веселі...
Вода з дощів униз стікає
І топить по долинах села...

То мститься люта Верховина
за смерть лісів своїх зелених,
людей топлячи по долинах
у хвилях вод гірських шалених!

Тартак

Немов потвора-ненажера,
як день, так ніч реве тартак
і в пашу, наче смок в печеру,
невпинно дерево глита.
Шипучи, свищучи заїдно
десятькою зубатих пил
дерев шматує біле тіло
на бруси, лати і стовпи.
А колії гадюка сіра
з-між гір зелених виповза, –
ялиць, смерків трупи білі
привозить на своїх возах
і в тартака неситу пашу
у зуби пилам посила!
І журяться ліси пропаші:
хто буде гори звеселять,
як витнуть впень ліси зелені,
не стане пралісів густих;
вовки, ведмеді та олені —
всі вигинуть в зрубках пустих;
пташки не прилетять ніколи;
пустиня гола і німа
на горах стане доокола!!
Чи ж вірних гір синів нема,
щоб захистити нас од смерти? –
Байдужна людям гір журба:
Тартак як день, так ніч уперто
добро народу пожира...

Як хорій дитині...

Як хорій дитині
на розпалене гарячкою чоло
кладає
добра мати
холодну, свіжу руку
і на хвилину
гоїть пекучий біль, –
так
моїх вогнистих дум
торкнулася ти свіжою силою,
Природо,
і знову звела гармонію в душі
і радістю життя
сповнила чутливе серце,
мов келих
шумним вином,
щоби воно шуміло пісню життя,
як буйнії твої ліси!
Перегінсько, 15 серпня, 1934 р.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 1.10.2012 р.
Рекомендовано до друку канд.філол.наук, професором Пушиком С.Г.,
докт.філол.наук, професором Салигою Т.Ю. (Львів)*

**IT IS TRAMPLED BY THE KNEE-BOOT OF INVADER
(Preface «Talent-self-taught person with Pereginsk» V.V. Ganushchak)**

V. M. Kostyuk

Teacher of Ukrainian and literature, Ivano-Francovsk

In the article the question is life creation of poet with Pereginsk on PreCarpathians of Osip Moshura (1909-1942).

Key words: *Osip Moshura, poetries, publications, newspaper «Folk business», magazine «Revival».*